

LBRIS

We know
books

Coperta de DONE STAN

Editura SAECULUM I.O.

ISBN 978-973-642-415-1

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

MARC AURELIU

CĂTRE SINE ÎNSUȘI

**Studiu introductiv de
D. PÂRVAN**

**Traducere din grecește de
ȘT. BEZDECHI**

**Cu o prefață de
E. BEZDECHI**

Editura SAECULUM I.O.
București – 2019

bulgărașul de pământ pe care te târăști încoace și încolo! Cugetă la toate astea și nu mai socoti nimic ca mare, decât: să faci ce te îndrumează firea ta, și să rabzi orice îți trimite soarta, adică natura.

33

La ce întrebuintare se slujește rațiunea călăuzitoare de sine însăși¹. Acesta-i lucrul de căpetenie. Celelalte însă, fie că atârnă de voința ta, sau nu, nu sunt decât pulbere de morți și aburi.

34

Faptul că înșiși aceia care au socotit plăcerea simțurilor drept un bine și durerea drept rău, au disprețuit lucrurile acestea – poate să ne îndemne foarte mult să nesocotim moartea.

35

Când privește drept un bine, încercarea ce o aduce vremea, cui îi este totuna, dacă poate să socotească un număr mai mare ori mai mic de fapte conforme rațiunii, cine nu face nici o deosebire între o mai îndelungată, sau mai scurtă contemplare a lumii, acela privește, fără spaimă, moartea în față.

36

O, omule, ai fost cetățean în acest mare oraș, ce importă dacă ai fost cinci ani, ori treizeci? Lucrurile legiuite nu sunt anevoie de ținut pentru nimeni. Este oare un tratament de groază, dacă tu nu din voia arbitrară a unui tiran, nu prin verdictul unor jurați nedrepti, nu, ci chiar din voința naturii, care te-a încetățenit în statul acesta, ești iarăși expulzat? Este aidoma cu un actor pe care îl concediază de la reprezentație același pretor, care îl autorizase să joace teatru. „Da, dar n-am jucat toate cinci acte, ci numai trei“. Bine grăiești. Însă în viață, trei acte fac o piesă întregă. Căci deznodământul îl hotărăște acela care a orânduit odinioară întregul program, iar astăzi îl schimbă. Nici una, nici alta nu depind de tine. Așadar, pleacă voios de aci; și el, care te concediază, este binevoitor.

1. Compară, V, 1.

Cuprins

Vasile Pârvan, [<i>FILOSOFIA LUI MARC AURELIU*</i>]	5
E. Bezdechi, <i>MARC AURELIU</i>	41

MARC AURELIU, CĂTRE SINE ÎNSUȘI

CARTEA I-a	49
CARTEA a II-a	58
CARTEA a III-a	65
CARTEA a IV-a	73
CARTEA a V-a	87
CARTEA a VI-a	100
CARTEA a VII-a	114
CARTEA a VIII-a	129
CARTEA a IX-a	144
CARTEA a X-a	157
CARTEA a XI-a	170
CARTEA a XII-a	182

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MARCUS AURELIUS, împărat roman

Către sine însuși / Marc Aureliu ; st. introd. de D. Pârvan ; trad. din grecește de Șt. Bezdechi ; cu o pref. de E. Bezdechi. - București : Saeculum I.O., 2019
ISBN 978-973-642-415-1

I. Pârvan, D. (pref.)

II. Bezdechi, Ștefan

III. Bezdechi, E. (pref.)

821.124

[FILOSOFIA LUI MARC AURELIU*]

Stoicismul lui Marcus

După ce am văzut [...] care era caracterul și ce fel fu educația lui Marcus, să urmărim mai de aproape *stoicismul* său, adică să cercetăm, pe de o parte, întrucât filosofia stoică îi ajută lui Marcus la desăvârșirea sa sufletească, iar pe de alta, ce aspect luă însuși doctrina stoică după ce trecu prin suflul împăratului filosof.

Neamul omenesc are două feluri de „genii bune“: pe cele luptătoare, „eroii“ faptelor și ai gândirilor, și pe cele rezignate: „martirii“. Primii ne înalță prin pilda urmării energice a unui ideal; cei de-ai doilea – prin blândețea lor constantă în suferința pentru un ideal. Partea comună eroilor și martirilor e statornicia. Partea deosebitoare e reflecțiunea morală. Eroii sunt statornic combativi, sfinții sunt statornic reflexivi¹. De aici urmează și acțiunea unora și neacțiunea celorlalți. Înfrâurirea exercitată de eroi pleacă de la *faptele* lor. Dimpotrivă, cea a martirilor numai de la pilda *vieții* lor. Ambele înfrâuriri – prima, mai mult de ordin intelectual, a doua, mai mult de ordin moral – sunt, totuși, numai *indirect* folosite

* Fragment din teza de doctorat *M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus A.D. 138-161*, București, Ed. „Minerva“, 1909, de Vasile Pârvan. Analizând relațiile lui Marc Aureliu cu stoicismul, în cadrul unui studiu mai amplu, V. Pârvan face, evident, aluzii, în capitolul de față, la unele afirmații anterioare și rugăm, de aceea, pe cititorii interesați să recurgă la textul integral al tezei de doctorat.

1. Eventualele trepte intermediare între eroi și sfinți nu clatină adevărul de ordin general al acestei afirmări.

Textul a fost reprodus după ediția: Marc Aureliu, *Către sine însuși*, traducere din grecește de Șt. Bezdechi, cu o prefață de E. Bezdechi, București, „Tipografiile Române Unite“, 1923.

S-au corijiat tacit greșelile de tipar. S-au corijiat, de asemenea, exprimările deficitare (care făceau textul de neînțeles), datorate, în ultimă instanță, tot unor greșeli de culegere. S-a recurs la ortografia curentă, ori de câte ori nu era afectată exprimarea cu patină de vechime.

de omenire, căci *fapta* eroilor, ca și *viața* sfinților, e în ea însăși inimitabilă. *Natura* uneia ca și a alteia e, însă, adânc omenească: ea constă în convingerea despre imutabilitatea conceptelor eterne și universale despre *adevăr* și *bine*. De aceea, în *natura* lor, *faptele* eroilor și *viețile* martirilor sunt accesibile la imitare și, astfel, dară *deopotrivă* de binefăcătoare pentru desăvârșirea spirituală a genului uman.

Marcus avea [...] un temperament reflexiv, nu combativ. Tendința organică a vieții sale sufletești e retragerea în sine însuși, evitarea luptelor cu aproapele, desăvârșirea propriului eu întru liniștea și pacea deplină a spiritului. Filosofia stoică, prin etica ei atoatepânitoare, îi e oarecum crescută din suflet; dimpotrivă, o viitoare activitate politică, în calitatea cea mai primejdioasă cu putință, de împărat al Romei, e, pentru Marcus, o perspectivă cu totul nesimpatică. De aceea, încă târziu, după urcarea sa pe tron, când *obicinuița* cu domnia ar fi trebuit să-l facă mai nesimțitor față de acel contrast, el totuși scrie: „dacă ai avea dintr-o dată atât o mamă vitregă, cât și una adevărată, ai cinsti-o desigur pe cea dintâi, dar totuși întotdeauna te-ai refugia la mama cea bună. Așa îți sunt însă ție acum Curtea și filosofia: oprește-te dar totdeauna la cea de-a doua și întrează-te la ea: prin ea îți va deveni și viața de la Curte suportabilă și și tu însuși vei deveni suportabil la Curtea ta”¹.

Totuși, Marcus nu se socotește pe sine însuși drept un „filosof”, ci, amintind că și situația sa socială îl împiedică de a deveni aceea ce au fost adevărații filosofi, el își pune ca țel mai „modest” al silințelor sale spre virtute „viața potrivit naturii”, adică desăvârșirea sa sufletească în doctrina stoică². Și, cu acest prilej, el face aluzie atât la partea nefilosofică a educației sale, cât și la lupta sa intimă pentru ajungerea la o convingere despre rostul și misiunea vieții: „ai încercat atâtea, rătăcind între atâtea obiecte: nicăieri totuși n-ai găsit fericirea vieții: nici în silogisme, nici în bogăție, nici în glorie, nici în plăcerea simțurilor: nicăieri. Unde e, deci? În a face aceea ce cere natura sufletească. Și cum vei face aceasta? Dacă

1. *Commentarii*, VI, 12.

2. *Ibid.*, VIII, 1.

vei avea principii, din care să decurgă atât înclinările, cât și faptele tale. Și ce fel de principii sunt acestea? Acele ce privesc bunurile și relele: după care, nimic nu e bun pentru om, dacă nu-l face drept, cumpănit, bărbat, liberal, și nimic rău, ce nu pricinuieste contrarul celor spuse”¹. În împlinirea *datoriilor* sale față de zei și de oameni are Marcus a găsi *pacea*: „păzește-te să nu te cezarizezi”², să nu te colorezi astfel, căci se întâmplă ușor. Păstrează-te dară simplu, bun, curat, serios, neîmpodobit, iubitor de dreptate, pios, binevoitor, iubitor, statornic în împlinirea datoriilor tale. *Luptă-te, ca să rămâi așa, cum a voit filosofia să te formeze*. Onorează pe zei, salvează pe oameni. Scurtă e viața, și existența pământească nu dă decât un singur rod: dispoziția sfântă a sufletului și faptele de folos public. Arată-te în toate discipolul lui Antoninus (Pius)... și dea zeii ca și ție să-ți sosească ceasul din urmă având o conștiință tot așa de împăcată ca dânsul”³.

Stoicismul îl învăța pe Marcus, că „sufletul rațional” nu pune nimic mai p[r]esus de sine⁴, căci perfecțiunea internă e izvorul tuturor gândurilor și faptelor bune. Cel ce tinde, dară, spre virtute trebuie să se întrebe în fiecare clipă, dacă viața sa e conformă naturii, adică rațiunii supreme sădite în sufletul său: propriul examen de conștiință e o datorie de fiecare zi și ceas. Din această *poruncă* stoică decurse pentru Marcus, pe de o parte, o completare – până la refacere, din proprie inițiativă – a educației sale filosofice, iar, pe de alta, o asprime din ce în ce mai mare cu sine însuși și cu viața sa externă.

Autoeducația stoică a lui Marcus consta *deopotrivă* în cetire, ca și în reflexiunea asupra lumii. *Commentariile* sale ne dau la fiecare pas dovada că Marcus, cu toate sfaturile, ce din când în când și-a dat, de a nu mai ceti, ci a se mulțami cu urmărirea în

1. Tot așa rezumă și Tacitus, *Hist[oria]*, IV, 5 filosofia stoică: „...doctores sapientiae secutus est (Helvidius Priscus), qui sola bona quae honesta, mala tantum quae turpia, potentiam nobilitatem ceteraque *extra animum* neque bonis neque malis adnumerant”.

2. Marcus înțelege prin acest cuvânt special al său (*ἀποχαριστιῶσαι*) *domnia* tiranică.

3. VI, 30.

4. XI, 1.

natură a ordinii și providenței universale¹, – el a rămas, totuși, un cetitor asiduu², făcându-și însemnări și extrase³ nu numai din filosofi, ci și din poeți. Ce-i dreptul, el însuși – ca om matur – a pus, precum era și firesc, recunoașterea voinței supreme, așa cum ea se manifestă în fiecare atom al universului, mai presus de orice alt mijloc de desăvârșire a sufletului⁴. Dar alături de conștiința lumii, el a știut să prețuiască mai mult ca oricare altul cunoștința filosofiei: „filosofia mă învață” – e o recunoaștere, ce ne întâmpină des în *Commentarii*, fie textual exprimată⁵, fie numai subînțeleasă⁶.

Cultura literar-filosofică a lui Marcus

Nu numai cultura filosofică, dar, putem zice, întreaga cultură literară a lui Marcus, în epoca maturității sale, era greacă. Tot ce cunoscuse el din literatura latină pe vremea studiilor sale de retorică, sub Fronto, el pare a fi evitat apoi de a-și mai reîmprospăta ori, cumva, întregi⁷. Nici măcar pe Seneca, într-un fel, întemeietorul stoicismului roman, nu-l găsim citat în *Commentarii*. Marcus se îndrepta cu totul spre primele izvoare ale înțelepciunii (în filosofie, ca și în poezie, unde el căuta tot filosofia, iar nu arta). Și astfel,

1. II, 3.

2. Cf., III, 14, V, 5, VIII 8 etc.

3. Multe păstrate în *Commentarii* (mai ales în *Cartea VII*). Asupra lecturilor, însemnărilor și extraselor sale, Marcus se exprimă apriat în cap. 14 din *Cartea a III-a a Commentariilor*.

4. IX, 29, unde Marcus întreabă expres despre Alexandru cel Mare, Filip și Demetrius din Phaleron, dacă au fost mai înainte de toate propriii lor educatori, căutând a cunoaște voința universală.

5. VI, 12, IX, 29 etc.

6. Mai în fiecare capitol teoretic.

7. Cf. în privința scriitorilor de predilecție ai lui Marcus în tinerețea sa (Cato, Cicero: scrisorile, și în general literatura veche republicană) indicele de autori la ed. Naber a *Correspondenței* lui Fronto.

aproape fără voie, el trebui să lase în deplină părăsire literatura latină. Când, apoi, își scrisese *Commentariile*, Marcus fu nevoit să le scrie pe grecește, căci în această limbă nu numai citise, ci și gândise tot ceea ce avea el de spus despre „lucrurile divine și umane”. Nu din „poză”, deci, și nici din vanitatea de a fi citit de greci¹, jumătatea – intelectual [vorbind] – cea mai nobilă a lumii antice, ci pentru că-și făcuse întreaga cultură filosofică pe grecește, scrise Împăratul *Commentariile* în această limbă. Pe latinește, [...] desigur, nu și-ar fi găsit cuvintele și ar fi fost nedibaci și fals în expresie.

Marcus nu cunoștea numai întreaga filosofie stoică, începând de la Zenon, ci toată filosofia greacă: el spune chiar odată, citând pe Epicur și luându-și-l ca pildă pentru liniștea sufletească și tăcerea în dureri și boale, și aceste cuvinte de generalizare: întreaga filosofie – adică toate școlile filosofice – au acest principiu comun, că la toate întâmplările posibile nu trebuie să-i devenim necredincioși, ci evitând vorba zadarnică și neînțeleaptă a mulțimii, să ne căutăm leacul tot în activitatea potrivită învățăturilor filosofice². Marcus

1. Cum crede H. Schiller, *Röm. Kaiserzeit*, I, 2, p. 694, – care în general judecă pe Marcus dintr-un punct de vedere foarte strâmt și puțin generos.

2. IX, 41. Că Marcus purta un egal interes tuturor școlilor filosofice, dovedește și fondarea de către dânsul a catedrelor oficiale – plătite de stat – de filosofie platonice, stoică, peripatetică și epicureică la „Universitatea” din Atena (cf. Cassius Dio LXXI, 31; Philostr. *vit. soph.* II 2; Lucian. *Eunuch.* 3; vezi și Renan, *Marc-Aurèle* p. 37). Dar și în general el ocroti cultura greacă, arătând cea mai mare bunăvoință tuturor sofistilor de frunte ai vremii sale: Herodes, Polemon, Aristides, Hermogenes și ceilalți (cf. Philostr., *vit. soph.* I, 25; II, 1, 21 sqq.; II, 2; II, 5, 3; II, 7; II, 9, 2 sqq.; II, 10, 7 – etc.). Acest lucru e cu atât mai vrednic de luare aminte la Marcus, cu cât împăratul, precum am văzut mai sus, nu aproba felul strălucitor, dar lipsit de un cuprins sănătos, al sofisticii grece din așa-zisa „Renaștere”: dacă totuși el îi ocroti, aceasta arată imparțialitatea sa față de toate direcțiile culturale ale epocii și conservatismul său, chiar în această direcție a politicii predecesorilor săi. Vezi asupra favoarei de care se bucurau sofistii pe lângă împărați

cunoaște și citează, în afară de stoici¹, mai ales pe Socrates² socotindu-l, alături de Heraclit și Pythagoras³, ca pe unul dintre cei mai mari cugetători ai omenirii. Dar și Platon ocupă un loc foarte respectabil printre maestrii Împăratului⁴. Un rol excepțional are, însă, Heraclit, care nu numai e des citat împreună cu toți Epheșii⁵, dar aproape colorează, în chip particular, întreaga filosofie a lui Marcus, prin al său πάντα ρεῖν εἶναι δε παγίωξ οὐσέν. În scurt, nu lipsește nici unul dintre marii filosofi greci⁶, dinainte, ori de după Socrates: Phythagoras⁷ și pythagoreii⁸, Empedocles⁹, Democrit¹⁰, Antisthenes, fondatorul școlii cynice și astfel, indirect, și părintele stoicismului¹¹ și, în fine, Epicur¹², pe care Marcus îl admiră pentru virtuțile sale personale, cu urmașii săi¹³, pe cari el, firește, îi combate, fiind cu totul nevrednici – mai ales din punctul de vedere stoic – de excelența lor maestru.

frumoasa carte a lui Erwin Rohde, *Der griechische Roman, passim*; apoi deja citatele scrieri: W. Schmid, *Die griech. Renaissance in der Römerzeit* și Ed. Norden, *Die antike Kunstprosa*.

1. În special Epictet, maestrul său IV, 41, VII, 19, XI, 34.36; Ἐπιχτήτεια ὑπομνήματα 1, 7.
2. VII, 19; XI, 23, 25, 28, 39.
3. VI, 47.
4. Vezi VII, 35, 44 și urm.; IX, 29; X, 23. Ce-i dreptul, mai ales cu opera sa despre *Stat*.
5. VI, 47, XI, 26 etc.
6. Că Aristoteles, ori alții, nu-s citați e numai o întâmplare și nicidecum o dovadă că Marcus nu i-a cunoscut: dimpotrivă, faptul că a cunoscut pe alții mult mai puțin însemnați, ne arată că el n-a uitat nici pe unul dintre maestrii înțelepciunii grecești. De altfel, Marcus ne spune în *Commentarii*, III, 14, că însemnările și extrasele în cursul lecturilor sale erau așa de numeroase, încât el nici nu mai nădăjduia acum să poată trece odată prin ele.
7. VI, 47.
8. XI, 27.
9. XII, 3.
10. III, 3.
11. VII, 36.
12. VII, 64 și IX, 41.
13. XII, 34.

Dintre marii poeți greci, Marcus citează în special pe Homer (fără a-l numi)¹, pe Hesiod², pe Sophocles³, pe Euripides – adesea⁴, pe Aristophanes⁵ și pe Aesop⁶. Mai ales cu prilejul citării lui Sophocles, putem vedea din privirea istoric-etică ce o aruncă Marcus asupra întregii dezvoltări a dramei grecești, că el citea pe poeți tot numai pentru înțelepciunea morală din operele lor. El chiar pune expres întrebarea: ce scop are drama, dacă nu ne dă și adevăruri folositoare pentru viață?⁷ În alt loc, Împăratul arătând că arta nu stă mai presus de natură, ci e numai imitarea ei dibace, recunoaște iarăși meritele ei pentru înțelegerea naturii.

Pentru artele plastice, Marcus, ce-i dreptul, nu pare a fi avut vreo înclinare deosebită⁸. Aceasta e însă de pus în legătură atât cu temperamentul său speculativ, care nu găsea nici o hrană în arta plastică, „*neexpresivă*“, a anticilor, cât și cu tendința austeră stoică, dușmană pompei și podoabelor externe.

Totuși, „tendenționismul“ său în artă n-are nimic de-a face cu ceea ce numim noi astăzi în acest chip. Marcus nu cere artei ceva străin de ea: anticii n-au înțeles niciodată arta ca simplă tehnică, ce, la un moment dat, are a fi aplicată la un subiect *social*; arta antică e *organic* filosofică, ori, în general, religioasă. Adevărurile vecinice exprimate în ea iau, în chip firesc, și o înfățișare filosofică: aceea ce face genialitatea lui Dance, Michelangelo, Leonardo, Shakespeare, ori Goethe, adică adâncă lor pătrundere în tainele sufletului omenesc și redarea *înțelegerii* lui într-o *formă etern*

1. Versuri; X, 34, XI 31 și în alte locuri.

2. V, 33, XI, 32.

3. XI, 6.

4. VII, 38-40, 50-51; X, 21.

5. VII, 42.

6. XI, 22. – Din VI, 47 se vede că Marcus a citit și pe satiricul Menippos și mulți alții.

7. XI, 6.

8. Cel puțin el nu citează printre mulții oameni mari, numiți în *Commentarii*, nici un sculptor, pictor ori arhitect (cf., de pildă, colecția enciclopedică de oameni mari din VI, 47).

*valabilă*¹, – e și caracteristica fundamentală a artei și, în special, a dramei clasice antice. „Tendenționismul“ anticilor ar fi, dară, de înțeles astfel: artistului, i se lasă deplină libertate, atât în alegerea, cât și în tratarea subiectului²; ceea ce i se cere, și anume indirect, numai ca o condițiune de succes, e ca opera sa să aibă și o înaltă valoare morală. În această singură, dar capitală cerință constă însă tocmai idealismul, neîntrecut încă până azi, al întregii arte grecești „*clasice*“.

Reflecțiunea sa filosofică asupra lumii

Al doilea și cel mai însemnat factor de autoeducație fu pentru Marcus studiul lumii înconjurătoare în relațiile acestuia cu viața individuală. În această privință, am văzut deja mai sus cât de devreme fu îndreptată atenția principelui asupra vieții sufletești a aproapelui și la ce fineță a observației ajunse el apoi în cursul vremii. În tinerețea sa, Marcus avu – ce-i dreptul – numai familia și cercul profesorilor și [al] prietenilor, unde putea „lua pilde“, ori exercita virtuțile sociale stoice. Restrângerea câmpului său de activitate îl ajuta însă la aprofundarea darului său de observație.

Orice examinare a vieții noastre sufletești pornește, în general, nu de la o teorie abstractă, ci de la comparația acestei vieți cu cea a aproapelui, – și invers; unitatea de măsură și control e, firește, în ambele cazuri, numai propriul nostru suflet. Marcus nu făcu decât să aplice această lege comună a vieții etico-sociale, atunci când începu a-și căuta greșelile și virtuțile, oglindindu-se în viața sufletească a celor ce-l înconjurau. În acest chip el găsi că bunătatea,

1. Caracteristica geniului e privirea filosofică asupra lumii: „face faptă genială e o nouă asociație de idei“; geniul stabilește „punți noi între vechi căi de gândire“; *forma artistică genială* e de aceea eternă, pentru că e expresia clară și adecuată a unor *gândiri eterne*.
2. Dovadă, în special, subiectele tragicilor și, în general, „temele“ operelor de artă antice, absolut nelegate de realitatea problemelor... *economice* (!) ale vremii.

modestia și iubirea sa de adevăr sunt calități ce trebuiesc păstrate cu sfințenie; că în simplitate, liniște, seriozitate, statornicie și pietate el are încă a învăța de la mama sa bună și de la tatăl său adoptiv; că noblețea umană n-are de-a face cu pompa, precum gravitatea n-are nevoie de asprime ori de mândrie disprețuitoare; că delicatețea, recunoștința și devotamentul se întâlnesc rar, dar tocmai de aceea sunt neprețuite; că sinceritatea e o însușire esențială pentru viața moral-socială, iar cel ce o are merită iertarea noastră de orice greșeli; că răbdarea, stăpânirea de sine, cântărirea judecății și felul liber de a gândi sunt calități pe care nu numai stoicul, dar orice om așezat și măsurat trebuie să le aibă: că, în sfârșit, examenul regulat de conștiință, formarea caracterului și – coroana întregii înțelepciuni – „*viața potrivit naturii*“ sunt învățături pentru care el niciodată nu va fi mulțumit îndeajuns profesorilor, care l-au făcut și, prin pilda vieții proprii, cunoscut cu ele³.

Relațiile sale stoice cu cei dimprejurul său

În viața curtenilor lui Pius, Marcus avu dimpotrivă de observat nenumărate păcate omenești: lingușirea, prefăcătoria, minciuna, lauda deșartă, calomnia, delațiunea. Stoicismul îl învăța să întâmpine cu fermitate toate atacurile venite din acea parte; să nu se încreadă aparențelor drepte și cinstite ale vorbelor ori faptelor acelor înșelători. E probabil, totuși, că, precum Pius, așa și Marcus, cu spiritul său rezervat, modest, iubitor de adevăr și dreptate, nu s-ar fi lăsat prea ușor cucerit de ispititori. În altă direcție, îi era, în adevăr, indispensabilă învățătura stoică: împotriva prietenilor. Profesorii lui Marcus erau și ei oameni, înclinați spre mândrie, ambiție și vanitate. Educația principelui moștenitor nu le era o misiune, ci o funcțiune. Și anume, o funcțiune împodobită cu onoruri numeroase

3. *Comentarii, Cartea I.*